

اشارات قرآنی

در شعر حافظ

○ هادی کوشی -

اشاره:

مؤلف مقاله زیر در ابتدای مطلب خود طی نامه کوتاه و محبت آمیزی نوشته اند: با عرض سلام و آرزوی موفقیت برای شما و همه دست اندرکاران آن ماهنامه وزین، دیدم چند شماره قبل به مناسبت سالروز شهادت استاد مطهری مبادرت به انتشار «مباحثی پیرامون شناخت واقعی حافظ» (یا «تاشاگه راز» آن استاد شهید) کرده‌اید. بر خود واجب دانستم تا مطالبی را که پیرامون «اشارات قرآنی» در شعر حافظ، (هرچند «شعر حافظ همه الهامات و حدیث قدسی و لطایف حکمی و نکات قرآنیست») گردآوری نموده‌ام، همراه این یادداشت تقدیم حضورتان نمایم، تا در صورت صلاحدید نسبت به چاپ آن اقدام فرمائید. شاید موجب بازنگری آن دسته از خاندانشناسان به اصطلاح حافظ شناس شده و چهره حقیقی آن خواجه بزرگوار را بازنمایند. لازم به تذکر است که اینجانب نه قرآن شناسم و نه ادعای حافظ شناسی دارم، بلکه همانگونه

که در بالا یاد آور شده‌ام مطالب تقدیمی را فقط و فقط گردآوری نموده‌ام. (ضمناً شماره و ترجمه آیات براساس قرآن مجید چاپ سازمان انتشارات جاویدان علمی به خط مصباح زاده و ترتیب غزلها طبق دیوان خواجه حافظ مصحح انجروی شیرازی است).

۱- غزل با مطلع:

ساقیا برخیز و درده جام را

خاک بر سر کن غم ایام را

بیت مورد نظر:

صبر کن حافظ بسختی روز و شب

عاقبت روزی بیابی کام را

اشاره‌ای تلمیحی به آیه ۱۴۹ سوره بقره دارد که می‌فرماید: «... اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ» (یاری جوئید به صبر و نماز) و «إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» (به درستی که خدا با شکیبایان است).

۲- غزل با مطلع:

آن پیک نامور که رسید از دیار دوست

آورد چرز جان ز خط مشکبار دوست

بیت مورد نظر:

سیر سپهر و دور قمر را چه اختیار

در گردشند بر حسب اختیار دوست

اشاره به آیه ۵۳ سوره اعراف دارد که می‌فرماید: «وَالسَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنَّجْمُ الْمُسْتَخَرَاتُ بِأَمْرِهِ» (و آفتاب و ماه و ستارگان تسخیر شده‌ها به امر اویند) و همچنین آیه ۱۳ سوره نحل با همین عبارت رابطه دارد.

۳- غزل با مطلع:

ای ههد صبا به سبا می‌فرستم

بنگر که از کجا به کجا می‌فرستم

بیت مورد نظر همین مطلع غزل است که اشاره به آیه ۲۹ سوره نمل دارد که می‌فرماید: «إِنَّهَا بَكْنَابُ هَذَا قَالِقَةٌ إِلَيْهِمْ» (بیر این نامه مرا و بیاندازش برای ایشان).

۴- غزل با مطلع:

باغ مرا چه حاجت سرو و صنوبر است

شمشاد سایه پرور من از که کمتر است

بیت مورد نظر:

ما آبروی فقر و قناعت نمی‌بریم

با یادشه بگوی که روزی مقدرست

اشاره به آیه ۸ سوره هود دارد که می‌فرماید: «وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا...» (و نیست هیچ جنبنده‌ای در زمین مگر بر خداست روزیش...) غزل با مطلع:

بلبلی برگ گلی خوشترنگ در منقار داشت

واندر آن برگ و نوا خوش ناله‌های زار داشت

بیت مورد نظر:

چشم حافظ زیر بام قصر آن حوری سرشت

شیوه جنات تجسری تحتها الانهار داشت

اشاره به آیه ۱۲ سوره بروج دارد که می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ» (به درستی که آنان که گرویدند و کارهای شایسته کردند ایشان راست بهشتها)

«تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ» و همچنین آیه ۶۰ سوره نساء که می‌فرماید: «سَنَدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ» (زود باشد که درآوریمشان در بهشتهایی که می‌رود زیر آنها نرها).

۶- غزل با مطلع:

خمی که ابروی شوخ تو در کمان انداخت

بقصد جان من زار ناتوان انداخت

بیت مورد نظر:

کنون به آب می‌لعل خرقة می‌شویم

نصبیه ازل از خود نمی‌توان انداخت

اشاره به آیه ۵۲ سوره توبه دارد که می‌فرماید: «قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا...» (بگو هرگز نمی‌رسد ما را مگر آنچه نوشت خدا بر ما).

۷- غزل با مطلع:

خوشتر ز عیش و صحبت و باغ و بهار چیست؟

ساقی کجاست گو سبب انتظار چیست؟

بیت مورد نظر:

معنی آب زندگی و روضه ارم

جز طرف جویبار و می خوشگوار چیست؟

اشاره به آیات ۶ و ۷ سوره فجر دارد که می‌فرماید: «أَلَمْ تَرَ كَيْفَ قَعَلْ رَبُّكَ بِعَادٍ. إِمْرَءَاتٍ ذَاتِ الْعِمَادِ...» (آیا ندیدی که چگونه کرد پروردگارت به عاد. ارم صاحب بناهای رفیع).

۸- غزل با مطلع:

روزگار است که سودای بتان دین منست
غم این کار، نشاط دل غمگین منست
بیت مورد نظر:

دیدن روی ترا دیده جان بین باید

وین کجا مرتبه چشم جهان بین منست
اشاره به آیه ۱۰۴ سوره انعام دارد که می فرماید:
«لَا يَذُرُّكَ الْآبْصَارُ وَهُوَ يُذِرُّكَ الْأَبْصَارُ...» (در نیاید او
را دیده ها و او درمی یابد دیده ها را)

۹- غزل با مطلع:

روی تو کس ندید و هزارت رقیب هست

در غنچه ای هنوز و صدت عندلیب هست
بیت مورد نظر:

در عشق خانقاه و خرابات فرقی نیست

هر جا که هست پرتو روی حبیب هست
اشاره به آیه ۱۱۰ سوره بقره دارد که می فرماید:
«فَأَيُّهَا تَوَلَّوْا قَوْمَ وَجْهِ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (پس
هر کجا روی آورید آنجا وجه خداست به درستی که
خدا فراخ رحمت داناست).

۱۰- غزل با مطلع:

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نیست

در حق ما هر چه گوید جای هیچ اکراه نیست
بیت مورد نظر:

در طریقت هر چه پیش سالک آید خیر اوست

در صراط مستقیم ایدل کسی گمراه نیست
اشاره به آیه ۱۳۷ سوره بقره دارد که می فرماید:
«قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ، يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ» (بگو خدا راست مشرق و مغرب راه
می نماید آنرا که خواهد). همچنین آیه ۶ سوره
فانحسبه الكتاب که می فرماید:
«إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ» (هدایت کن ما را به راه
راست).

۱۱- غزل با مطلع:

ساقی بیار باده که ماه صیام رفت

درده قحح که موسم ناموس و نام رفت
بیت مورد نظر:

زاهد غرور داشت سلامت نبرد راه

رند از ره نیاز به دارالسلام رفت
اشاره به آیه ۱۲۸ سوره انعام دارد که می فرماید:
«لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ، عِنْدَ رَبِّهِمْ.» (برای ایشان است خانه
سلامت نزد پرورد گارشان).

۱۲- غزل با مطلع:

شکفته شد گل حمرا و گشت لبلب مست

صلای سرخوشی ای صوفیان باده پرست
بیت مورد نظر:

مقام عیش میسر نمی شود بی رنج

بلی به حکم بلی بسته اند روز الست
اشاره به آیه ۱۷۲ سوره اعراف دارد که می فرماید:
«الَّتِي بَلَغْتَ مِنْ جَدِّكَ إِذَا تُقَالُ يَا أَيُّهَا آلِ فِرْعَانَ
كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ.» (آیا نیستیم من پرورد گار شما،
گفتند آری گواه شدیم، مبادا بگویند روز قیامت به
درستی که بودیم از این بی خبران).

۱۳- غزل با مطلع:

عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشت

که گناه دگران بر تو نخواهند نوشت
بیت مورد نظر همین مطلع غزل است که اشاره به
آیه ۴۶ سوره بقره دارد که می فرماید: «وَاتَّقُوا يَوْمًا

لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا» (و بهره یزید از روزی که
کفایت نکند نفسی از نفسی چیزی را) و همچنین آیه
۱۶۴ سوره انعام که می فرماید: «وَلَا تَزِرُ وَرَّةَ وِرَّةٍ
أُخْرَى» (و بر نمی دارد بردارنده ای بار گناه دیگری
را) و آیه ۱۹ سوره فاطر با همین عبارت.

۱۴- غزل با مطلع:

مطلب طاعت و پیمان و صلاح از من مست

که به پیمانہ کشی شهره شدم روز الست
بیت مورد نظر:

کمر کوه کم است از کمر کوه اینجا

تا امید از در رحمت مشوای باده پرست
اشاره به آیه ۵۴ سوره زمر دارد که می فرماید:
«...لَا تَقْتُلُوا مِنَ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» (تو امید نشوید از رحمت خدا
بدرستی که خدا می آمرزد گناهان را همه
بدرستی که اوست آمرزنده مهربان).

۱۵- غزل با مطلع:

اگر به مذهب تو خون عاشقست مباح

صلاح ما همه آنست کان تراست صلاح
بیت مورد نظر:

سواد زلف تو جاعل الظلمات

بیاض روی تو تیان فائق الاصبح
اشاره به آیات ۲ و ۹۷ سوره انعام دارد که
می فرماید: «وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ» (و پدید آورد تاریکی ها و روشنی را
پس آنانکه کافر شدند به پرورد گارشان برابر
می کنند دیگران را) و ۹۷ «فَالِقِ الْأَصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلُ
سَكَنًا...» (شکافنده عمود صبح و گردانید شب را
آرامگاه و).

۱۶- غزل با مطلع:

آنانکه خاک را بنظر کمیاب کنند

آیا بود که گوشه چشمی بما کنند
بیت مورد نظر:

پیراهنی که آید از آن بوی بوسغم

ترسم برادران غیورش قبا کنند
اشاره به آیه ۹۴ سوره یوسف دارد که می فرماید:
«إِذْ هَبُوا بَقِيصِي هَذَا فَاتَّقُوهُ عَلَيَّ وَجْهَ أَبِي بَاتٍ
بَصِيرًا...» (بپرید این پیراهن مرا، پس بیاندازید بر
روی پدرم که می آید بینا).

۱۷- غزل با مطلع:

بیا که رایت منصور پادشاه رسید

نوید قحح و بشارت به مهر و ماه رسید
بیت مورد نظر:

عزیز مصر برغم برادران غیور

ز قهر جاه برآمد به اوج جاه رسید
اشاره به آیه ۵۷ سوره یوسف دارد که می فرماید:
«وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ، يَتَّبِعُونَ مَا هِيَ حَيْثُ يَشَاءُ
نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ.»
(و همچنین تمکن دادیم یوسف را در زمین که منزل
گزیند از آن هر جا که بخواهد می رسانیم به رحمت
خود آنرا که خواهیم و ضایع نسازیم مزد نیکو کاران
را).

۱۸- غزل با مطلع:

جان بی جمال جانان میل جهان ندارد

هرکس که این ندارد حقا که آن ندارد
بیت مورد نظر:

احوال گنج قارون کایام داد بر باد

با غنچه بازگویند تا زر نهان ندارد
اشاره به آیه ۸۲ سوره قصص دارد که می فرماید:
«فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِإِخْوَانِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانُوا لَهُمْ فِتْنَةً يَبْتَلُونَ مِنْ
دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُتَنصِرِينَ.» (پس فروردیم او
را و خانه اش را به زمین پس نبود او را گروهی که
یاری کنند او را از غیر از خدا و نبود از
نصرت یافتگان).

۱۹- غزل با مطلع:

حسب حالی نوشتم و شد ایامی چند

مجرمی کو که فرستم به تو پیغامی چند
بیت مورد نظر:

عیب می جمله بگفتی، هنرش نیز بگویی

نقی حکمت مکن از بهر دل عامی چند
اشاره به آیه ۲۷۷ سوره بقره دارد که می فرماید:
«يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ
وَمَا نَفَعُ لِلنَّاسِ مِنْهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا.» (می پرسند ترا
لز شراب و قمار بگو در آن دو گناهی بزرگ است و
سودها برای مردمان و گناه آن دو بزرگتر است از
سودشان).

۲۰- غزل با مطلع:

دلجم جز مهر مهرویان طریقی بر نمی گیرد

ز هر در میدهم پندش ولیکن در نمی گیرد
بیت مورد نظر:

سخن در احتیاج ما و استغنی معشوق است

چه سود افسونگری ایدل که در دلبر نمی گیرد
اشاره به آیه ۱۷ سوره فاطر دارد که می فرماید: «يَا
أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ.»
(ای مردمان شماست محتاجان بسوی خدا و خدا
اوست بی نیاز ستوده).

۲۱- غزل با مطلع:

دوش دیدم که ملایک در میخانه زدند

گل آدم بسرشتند و به پیمانہ زدند
بیت مورد نظر:

آسمان بار امانت نتوانست کشید

قرعه فال بنام من دیوانه زدند
اشاره به آیه ۷۳ سوره احزاب دارد که می فرماید:
«إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ
فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ
كَانَ ظُلُومًا جَهُولًا.» (به درستی که ما عرضه کردیم
امانت را بر آسمانها و زمین و کوهها پس ابا نمودند
که بردارند آنرا و ترسیدند از آن و برداشتش انسان
بدرستی که باشد او ستمکار و نادان).

۲۲- غزل با مطلع:

دوش می آمد و رخساره برافروخته بود

تا کجا باز دل غمزده ای سوخته بود
بیت مورد نظر:

بار مفروش به دنیا که بسی سود نکرد

آنکه یوسف به زر ناسره بفروخته بود
اشاره به آیه ۲۱ سوره یوسف دارد که می فرماید:
«وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ
مِنَ الْآزِيدِينَ.» (و فروختند او را به بهای اندک بچند
درهم شمرده شده و بودند در آن از بی رغبتان).

۲۳- غزل با مطلع:

دوش وقت سحر از غصه نجاتم دادند

وندن آن ظلمت شب آب حیاتم دادند
بیت مورد نظر:

بیخود از شعثنمه پرتو ذاتم کردند

بیاده از جام تجلی صفاتم دادند
اشاره به آیه ۱۴۰ سوره اعراف دارد که می فرماید:
«فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ...» (پس چون تجلی کرد
پروردگارش مر کوه را...).

۲۴- غزل با مطلع:
دی پیر می فروش که ذکرش به خیر باد
گفتا «شراب نوش و غم دل بیر زیاده»
بیت مورد نظر:

سود و زبان و مایه جو خواهد شدن زدست
از بهر این معامله غمگین مباش و شاد
اشاره به آیه ۲۴ سوره حدید دارد که می فرماید:
«لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتِكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ» (تا
غمگین نشوید بر آنچه فوت شد از شما و شاد
نشوید به آنچه داد شما را).

۲۵- غزل با مطلع:
سالمها دل طلب جام جم از ما می کرد
و آنچه خود داشت ز بیگانه تمنای می کرد
بیت مورد نظر:

آن همه شعبه ها عقل که می کرد آنجا
سامری پیش عصا و ید بیضا می کرد
اشاره به آیات ۱۰۵ و ۱۰۶ سوره اعراف دارد که
می فرماید: «فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ وَنَزَعَ
يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّظِيرِينَ» (پس انداخت عصای
خود را پس آنگاه آن اژدهائی هویدا شد و بیرون
کرد دستش را پس آنگاه آن نورانی بود بینندگان
را).

و در همین غزل دارد:
فیض روح القدس از باز مدد فرماید
دیگران هم بکنند آنچه مسیحا می کرد
اشاره به آیات ۸۲ و ۲۵۵ سوره بقره دارد که
می فرماید: «... وَأَتَيْنَا عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيْنَاتِ وَأَيَّدَهُ
بِرُوحِ الْقُدُسِ...» (و دادیم عیسی پسر مریم را
معجزات و تأیید کردیم او را به روح پاک و...) در
هر دو آیه با همین عبارت.

و باز در همین غزل دارد:
بیدلی در همه احوال خدا با او بود
او نمی دیدش و از دور خدایا می کرد
اشاره به آیه ۱۶ سوره «ق» دارد که می فرماید:
«وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعَلْمُ مَاتُوسِينَ بِهٖ نَفْسَهُ وَنَحْنُ
أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» (و بتحقیق آفریدیم
انسان را و میدانیم آنچه را وسوسه می کند به آن
نفسش و ما نزدیکتریم به او از رگ گردن).

۲۶- غزل با مطلع:
عکس روی تو جو در آینه جام افتاد
عارف از خنده می در طمع خام افتاد
بیت مورد نظر:

این همه عکس می و نقش مخالف که نمود
یک فروغ رخ ساقی است که در جام افتاد
اشاره به آیه ۲۶ سوره نور دارد که می فرماید: «اللَّهُ
نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِ كَمَشْكُوبَةٍ فِيهَا يَبْصُاطُ
الْبَيْضَابِ فِي رُجَاجَةٍ...» (خدا نور آسمانها و زمین
است مثل نورش چون چراغدانی است که در آن
چراغی است که آن چراغ در آبگینه باشد).

۲۷- غزل با مطلع:
گر می فروش حاجت رندان روا کند
ایزد گنه ببخشد و دفع بلا کند
بیت مورد نظر:

گر رنج پیشت آید و گر راحت ای حکیم
نسبت مکن به غیر که اینها خدا کند
اشاره به آیه ۱۸۹ سوره اعراف دارد که می فرماید:
«قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ» (بگو
مالک نیستم من از برای خود سودی و نه زیانی را
مگر آنچه را که خدا خواسته باشد) و همچنین آیه
۴۹ سوره یونس با همین عبارت.

۲۸- غزل با مطلع:
مژده ای دل که مسیحا نفسی می آید
که ز انقاس خوشش بوی کسی می آید
شعر مورد نظر:

ز آتش وادی ایمن نه منم خرم و بس
موسی اینجا به امید قیسی می آید
اشاره به آیات ۱۰ و ۱۱ سوره طه دارد که
می فرماید: «إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُتُوا إِنِّي آنَسْتُ
نَارًا. لَعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدًا عَلَىٰ أَنْتَارٍ هُدًى»
(چون دید آتشی را پس گفت گسائش را درنگ
کنید به درستی که من دیدم آتشی را باشد که
بیاورم شما را از آن گیراننده شعله یا پیام بر آن
آتش هدایتی).

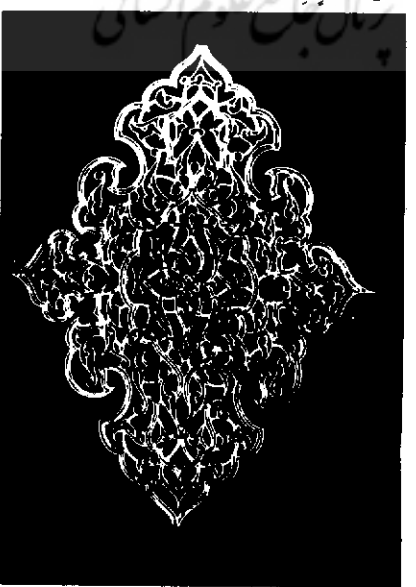
و همچنین آیه ۸ سوره نمل با مضمونی مشابه آیات
فوق.
۲۹- غزل با مطلع:

مطرب عشق عجب ساز و نوائی دارد
نقش هر پرده که زد راه بجائی دارد
بیت مورد نظر:

پیر دُرّی کش ما گرچه ندارد زر و زور
خوش عطا بخش و خطابوش خدائی دارد
اشاره به آیه ۱۵ نور دارد که می فرماید: «وَلَوْلَا
فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي
مَا أَنْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (و اگر نبود فضل خدا بر
شما و رحمت او در دنیا و آخرت هر آینه سس
می کرد شما را در آنچه گفتگو کردید در آن عذابی
بزرگ).

در همین غزل بیت:
ستم از غمزه میاموز که در مذهب عشق

هر عمل اجری و هر کرده جزائی دارد
اشاره به آیه ۴۲ سوره مدثر دارد که می فرماید:
«كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهينَةٌ» (هر نفسی به آنچه

کسب کرده در گرو است).
۳۰- غزل با مطلع:

معاشران گره از زلف بار باز کنی
شبی خوش است بدین قصه اش دراز کنی
بیت مورد نظر:

حضور خلوت انس است و دوستان جمعند
و آن یکاد بخوانید و در فراز کنید
اشاره به آیه ۵۲ سوره قلم دارد که می فرماید: «وَأَنْ
يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ
وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَجِدُونَكَ فِي ذُنُوبٍ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ وَإِنَّا
لَنَجِدُونَكَ فِي ذُنُوبٍ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ وَإِنَّا لَنَجِدُونَكَ فِي ذُنُوبٍ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ» (و نزدیک بود آنانکه کافر
شدند بزنند ترا با چشمهایشان چون شنیدند قرآن را و
می گویند اینکه او دیوانه است).

۳۱- غزل با مطلع:
نقد صوفی نه همه صافی بی غش باشد
ای بسا خرقة که مستوجب آتش باشد
بیت مورد نظر:

خوش بود گر محک تجربه آید به میان
تا سیه روی شود هر که در او غش باشد
اشاره به آیه ۱۵۱ سوره بقره دارد که می فرماید:
«لَتَبْلُوكُم بِشَيْءٍ مِّنَ الْغُيُوبِ وَالْغُيُوبِ وَالْغُيُوبِ وَالْغُيُوبِ
مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالْأَنْفُسِ وَالْأَنْفُسِ وَالْأَنْفُسِ» (هر
آینه می آزماییم شما را به چیزی از ترس و گرسنگی
و کاستن از مالها و نفسها و میوهها و مژده ده
شکیبایان را).

۳۲- غزل با مطلع:
هر که را با خط سبزت سر سودا باشد
پای از این دایره بیرون نهد تا باشد
بیت مورد نظر:

ظلم ممدود خم زلف توام بر سر باد
کاندرین سایه قرار دل شیدا باشد
اشاره به آیات ۲۷ تا ۳۰ سوره واقعه دارد که
می فرماید: «وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ فِي
سِدْرٍ مَّخْضُودٍ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ. وَظِلِّ مَمْدُودٍ» (و یاران
جانب راست چه یاران جانب راست در زیر سدر
بی خار و درخت مورد درهم پیچیده و سایه همیشه
کشیده شده).

۳۳- غزل با مطلع:
شب وصلست و طی شد نامه هجر
سلام فیسه حتی مطلع الفجر
بیت مورد نظر همین مطلع غزل است که اشاره به
آیه ۵ سوره قدر دارد که می فرماید: «سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ
مَطْلَعِ الْفَجْرِ» (و سلامتی در آن شب است تا طلوع
صبح).

۳۴- غزل با مطلع:
باغبان گر پنج روزی صحبت گل بایدش
بر جنای خار هجران صبر بلبل بایدش
بیت مورد نظر:

تکیه بر تقوی و دانش در طریقت کافری است
راهرو گر صد هنر دارد توکل بایدش
اشاره به آیه ۴ سوره طلاق دارد که می فرماید: «مَنْ
يَتَّوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ...» (کسی که توکل کند
بر خداوند پس او را کافی است و...) و همچنین آیه
۱۶۴ سوره انعام که می فرماید: «قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنَسْكَي
وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» (بگو به درستی
که نماز من و عبادتم و زندگیم و مردنم مر خدای
راست که پروردگار جهانیان است).
۳۵- غزل با مطلع:

من خرابم ز غم یار خراباتی خویش
می زند غمزه او ناوک غم بر دل ریش
بیت مورد نظر:

پس زانو منشین و غم بیهوده مخور
که ز غم خوردن تورزق نگردد کم و بیش
اشاره به آیات متعدده دارد از آن جمله آیه ۵۱
سوره توبه که می فرماید: «قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا
كَتَبَ اللَّهُ لَنَا...» (بگو هرگز نمی رسد ما را مگر آنچه
نوشت خدا بر ما) و آیه ۴۰ سوره صافات که
می فرماید: «أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ» (آنها برایشان
رزقی معلوم است).

و آیه ۲۳ سوره ذاریات که می فرماید: «وَقَى السَّمَاءِ
رِزْقَكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ» (و در آسمان است روزی شما و
آنچه وعده کرده می شوید)
و آیه ۷۴ سوره نحل که می فرماید: «وَاللَّهُ فَضَّلَ
بِعِزَّتِكَ عَلَيَّ بَعْضَ فِئَةِ الرِّزْقِ...» (و خدا افزونی داد
برخی از شما را بر برخی در روزی).

۳۶- غزل با مطلع:

بارها گفته ام و بار دگر می گویم
که من دل شده این ره نه بخود می پیوم
بیت مورد نظر:

در پس آینه طوطی صفتم داشته اند
آنچه استاد ازل گفت بگو می گویم
اشاره به آیه ۵۱ سوره انعام دارد که می فرماید:
«قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خِزَانٌ مِنَ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا
أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنِ اتَّبَعُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ» (بگو
نمی گویم شما را که نزد من است خزانه های خداوند
و نمیدانم غیب را و نمی گویم شما را که من فرشته ام
پیروی نمی کنم مگر آنچه وحی می شود بمن...).

۳۷- غزل با مطلع:

بی تو ای سرو روان با گل و گلشن چکنم؟
زلف سنبل چه کنم عارض سوسن چکنم؟
بیت مورد نظر:

حافظا خلد برین خانه موروث منست
اندردین منزل ویرانه نشیمن چکنم؟
اشاره به آیات ۱۱ و ۱۲ مؤمنون دارد که می فرماید:
«أُولَئِكَ هُمُ الْوَالِدُونَ الَّذِينَ يَرْتُونَ الْفَرْدوسَ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ» (آن گروه ایشانند و ارثان آنانکه به میراث
می برند فردوس را ایشان باشند در آن جاودانیان).

۳۸- غزل با مطلع:

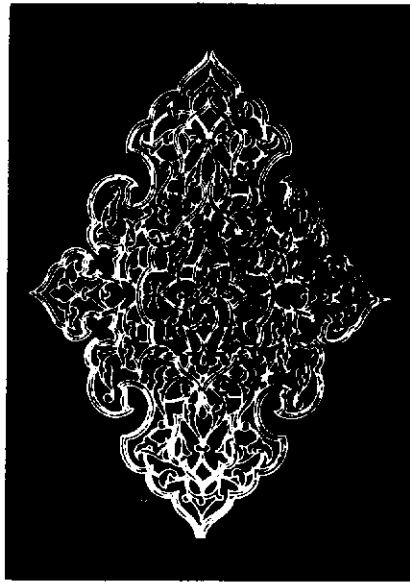
حاشا که من به موسم گل ترک می کنم
من لاف عقل می زنم این کار کی کنم
بیت مورد نظر:

از نامه سیاه نترسم که روز حشر
با فیض لطف او صد ازین نامه طی کنم
اشاره به آیه ۵۵ سوره زمر دارد که می فرماید: «...
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهٗ
هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» (ناامید نشوید از رحمت خدا به
درستی که خدا می آمرزد گناهان را همه بدرستی که
اوست آمرزنده مهربان).

۳۹- غزل با مطلع:

در خرابات مغان نور خدا می بینم
این عجب بین که چه نوری زکما می بینم
بیت مورد نظر:

نیست در دایره یک نقطه خلاف از کم و بیش
که من این مسئله بی چون و چرا می بینم
اشاره به آیه ۴ سوره ملک دارد که می فرماید:

«الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَىٰ
فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِن تَفٰوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَل تَرَىٰ مِن
فَطْوٰرٍ...» (آنکه آفرید هفت آسمان را طبقه طبقه بینی
در پدید کردن خداوند بخشایشده تفاوتی پس
بازگردان چشم را آیا می بینی هیچ نقصانی).

۴۰- غزل با مطلع:

سالها پیروی مذهب رندان کردم
تا بفتوی خرد حرص به زندان کردم
بیت مورد نظر:

اینکه پیرانه سرم صحبت یوسف بناوخت
اجر صریست که در کلبه احزان کردم

اشاره به آیه ۴۲ سوره بقره دارد که می فرماید:
«وَأَسْتَجِيبُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا
عَلَى الْغٰشِيَيْنِ» (و استعانت جوئید به شکیبایی و
نماز و بدرستی که آن نماز دشوار است مگر بر
صاحبان خشوع) و همچنین منظومه معروف الصبر
بفتح الفرج و داستان حضرت یعقوب «ع».

۴۱- غزل با مطلع:

ساقی بیا که شد قدح لاله پر ز می
طامات تا بچند و خرافات تا به کی؟
بیت مورد نظر:

فردا شراب کوثر و حور از برای ماست

و امروز نیز ساقی مهروی و جام می
اشاره به آیات ۱۳ تا ۲۲ سوره دهر دارد که در
وصف بهشتیان می فرماید: ۱۳- «وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا
جَنَّةً وَحَرِيرًا» (و پاداش داد ایشانرا به آنچه صبر
کردند بهشت و حریر) ۲۲- «عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ
خَضِرٌ وَسَتْرٌ وَأَسْوَرٌ وَأَحْلُوا مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ
شَرَابًا طَهُورًا» (بالایشان جامه های دیبای نازک سبز
و دیبای ستبرق و پیرایه کرده شد به دستبندهایی از
سیم و آشامانید ایشانرا پروردگارشان شرابی
پاکیزه).

۴۲- غزل با مطلع:

به صوت بلبل و قمری اگر نوشی می
علاج کی کنم «آخرالدواء الکی»
بیت های مورد نظر:

۱- چو هست آب حیات بدست تشنه میر
فلا تَمَتَّ مِنَ الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَىٰ
که اشاره به آیه ۳۲ سوره انبیاء دارد که می فرماید:

«وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ.» (و
گردانیدیم از آب، هر چیز را زنده آیا پس
نمی گروید).

۲- نوشته اند بر ایوان جنت الماوی

که هر که عشوه دنیا خرید وای به وی
که اشاره به آیه ۸۱ سوره بقره دارد که می فرماید:
«أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يَخَفُ
عَنَّهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْصُرُونَ» (آن گروه آتاند که
خریدند زندگی دنیا را به آخرت پس سبک کرده
نخواهد شد از ایشان عذاب و نه ایشان یاری کرده
می شوند). و نیز آیه ۴ سوره ابراهیم که می فرماید:
«الَّذِينَ يَسْتَحْيُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُونَ
عَن سَبِيلِ اللَّهِ...» (آنانکه برمی گزینند زندگی دنیا را
بر آخرت و بازمی دارند از راه خدا).

۴۳- غزل با مطلع:

سحرگه رهروی در سرزمینی
همی گفت این معما با قرینی
بیت مورد نظر:

که ای صوفی شراب آنگه شود صاف
که در شیشه بماند اربعینی
اشاره به آیه ۱۲۸ سوره اعراف دارد که می فرماید:
«وَإِعْذَابًا مُّوسَىٰ ثَلٰثِينَ لَيْلَةً وَأْتَمٰنٰهَا بَعْثِرَ قَمِيٍّ
مِيقَاتٍ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً...» (و وعده دادیم موسی را
سی شب و تمام گردانیدیم آنرا به ده پس تمام شد
وقت مقرر پروردگارش چهل شب و...).

و همچنین اشاره به حدیث: «حَمَرَتْ طَيْبَةَ آدَمَ
بَيْدِي أَرْبَعِينَ صَبَاحًا» دارد.

۴۴- غزل با مطلع:

سلیمنی مُنْذُ حَلَّتْ بِالْعِرَاقِ
الْأَقْسَىٰ مِنْ هَوَاهَا نَا الْأَقْسَىٰ
بیت مورد نظر:

بیسا ساقی بده رطل گرانم
سقاک الله من کاسی دهاتی
که اشاره به آیات ۳۲ تا ۳۵ سوره نبا دارد که
می فرماید: «إِن لِلَّذِينَ هَمَزُوا فِي عِبَادَتِنَا هِمًّا
كُؤَاعِبًا أَتْرَابًا، وَكَأَسَا دِهَاتًا» (به درستی که
پرهیزکاران را جای کامیابی است باغها و انگورها
و دختران ناربهستان هم سن و جام های پر شراب).

۴۵- غزل با مطلع:

عمر بگذشت به بی حاصلی و بوالهوسی
ای پسر جام میم ده که به پیری برسی
بیت مورد نظر:

لَمَعَ الْبَرْقِ مِنَ السُّطُورِ وَأَنْتَ بِهٖ
فَلَيْلِي لَكَ آبٌ بِشَهَابٍ قَبَسِ
که اشاره به آیه ای چند از قرآن مجید دارد از جمله
آیه ۳۰ سوره قصص که می فرماید: «فَلَمَّا قَضَىٰ
مُوسَىٰ الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِن جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ
لِأَهْلِهِ امْكُتُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّيْلِي أَنِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ
أَوْ جَزْوَةٍ مِنَ النَّارِ لِيَلْكُمْ تَصْطَلُونَ». (پس هنگامیکه
به پایان رسانید موسی آن مرگ را و روان شد با
اهلش دید از جانب طور آتشی را گفت به اهلش
درنگ نمایند بدرستی که من دیدم آتشی را شاید که
آورم به شما از آن خبری یا گیرانیده شعله از آتش
شاید که شما گرم شوید).

و آیه ۸ سوره نمل که ذیل غزل شماره ۲۸ این
یادداشتها آمده است.

و من الله التوفيق...